

Key words: populism , populist movement , ideology, campaign election.

УДК 321

Ключник Р. М.

кандидат політичних наук,
викладач кафедри політології, соціології та гуманітарних наук
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля
(Дніпропетровськ, Україна).
E-mail: ruslan-dne@yandex.ru

КРИЗА У ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ: ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

***Анотація.** У статті розглядаються проблеми методології дослідження криз у політичній системі у контексті новітніх тенденцій розвитку соціально-гуманітарного знання. Розглянуто загальнологічні, загальнонаукові та спеціальні методи, які застосовуються політологами для дослідження даного явища. Доведено, що системний підхід істотно розширив обрії політичної теорії, оскільки вивів на перший план проблеми взаємодії структури суспільства та політичних інститутів, соціального середовища та центрів прийняття рішень. Показано евристичний потенціал синергетичної методології при дослідженні політичних криз.*

***Ключові слова:** криза у політичній системі, методологія політологічних досліджень, політична система, системний підхід, синергетика, політична компаративістика.*

Криза є важливим чинником розвитку політичної системи, причому її вплив може бути як негативним, так і позитивним. Вона може не лише гальмувати чи зупиняти розвиток політичної системи, але й надавати нових імпульсів, сприяти якісній трансформації політичних інститутів чи системи в цілому. Криза у сучасній політичній науці вже не розглядається як суто негативне чи небезпечне явище, вона є радше свого роду випробуванням, через яке проходить будь-яка система. Для дослідження цього складного і багато в чому суперечливого феномену слід сформулювати специфічний теоретико-методологічний інструментарій.

Метою даної статті є окреслити найважливіші методи, що застосовуються при дослідженні криз у політичній системі.

Даною проблематикою займалися, зокрема, бельгійські дослідники І. Пригожин та І. Стенгерс, американські політологи Д. Істон та Г. Алмонд, які фактично започаткували системний підхід у політологічних студіях, а серед вітчизняних учених – В. Горбатенко, К. Ващенко, С. Ставченко, Д. Кіслов та інші дослідники.

Вітчизняний дослідник Д. Кіслов слушно зазначає, що аналіз кризових явищ у системах управлінських соціально-політичних комунікацій повинен спиратися на багатофакторний, транзитологічний, інформаційний та системний підходи до оцінки й синтезу кризових проявів у всіх основних сферах сучасної діяльності людства [1, с.28]. Істотно важливою передумовою вибору дослідження криз є новітні тенденції розвитку соціально-гуманітарного знання. За сучасних умов на характер наукового дослідження суспільства вирішальний вплив чинить переорієнтація від монодисциплінарних, предметно-орієнтованих досліджень до міждисциплінарних, проблемно-орієнтованих. Методологія дослідження політичної кризи тісно пов'язана зі здобутками філософії, соціології, економіки та інших наук, але разом з цим, має і свою специфіку. Сучасний дослідник не повинен обмежуватися однією концептуальною схемою, натомість дотримувалися методологічного плюралізму.

Дослідження впливу кризи на політичну систему у міждисциплінарному ключі є гносеологічним імперативом, що вимагає поєднання методів та дослідницьких підходів з різних наук. Так, слід наголосити на необхідності використання загальнологічних методів наукового пошуку: аналізу, синтезу, абстрагування, уза-

гальнення, індукції, дедукції, моделювання. Так, за допомогою аналізу визначаються окремі складові впливу політичної кризи на політичні процеси. Операції логічного синтезу на всіх етапах дослідження дають змогу об'єднувати результати дослідження різних тематичних блоків. Метод абстрагування дозволяє встановити найбільш типові загальні риси політичних криз на різних етапах розвитку системи. Операції індукції та дедукції дозволили, відповідно, формулювати висновки про збільшення впливу тих чи інших кризогенних факторів на політичні інститути і систему в цілому, залежно від ситуації у окремих державах на основі наявних емпіричних випадків та перевіряти зміст та значення даних емпіричних випадків для стійких теоретичних уявлень, що існують у сучасній політичній науці.

Метод сходження від абстрактного до конкретного (і навпаки – зворотного сходження) дає змогу пізнати кризу спочатку в найзагальніших, а з часом – більш поглиблено – у всіх конкретних характеристиках. На першому етапі пізнання дослідник бачить феномен кризи загалом, без конкретизації, не заглиблюючись у його варіації, без порівнянь. Таке бачення допомагає проникнути в сутність цього складного феномену. Компаративний метод дозволяє порівнювати особливості протікання кризових явищ на різних етапах розвитку політичної системи та у різних країнах.

Слід відзначити важливість методу прогнозування у дослідженні політичних криз. Як зазначає К. Ващенко, прогноз у сфері політики не стільки відіграє роль традиційного пророцтва, скільки є технологією, котра вказує, за яких умов і за допомогою яких засобів можна буде досягнути бажаного майбутнього [2, с.168]. Ефективне прогнозування політичних криз можливе лише за умови постійного коригування прогнозів з урахуванням найновіших даних. В.П. Горбатенко визначає основні принципи здійснення політичного прогнозування: гносеологічний, принцип випереджувальності подій, альтернативності, системності, синтетично-плюралістичний, синергетичний, принцип реактивності, рентабельності, безперервності, верифікації [3, с.72-83]. У нашому дослідженні метод прогнозування дозволив окреслити перспективи вирішення кризових явищ в умовах подальшої еволюції політичних систем низки країн.

Разом з тим слід використовувати й спеціальні наукові методи. Так, значну роль у дослідженні відіграє системний підхід, який істотно розширив обрії політичної теорії, оскільки вивів на перший план проблеми взаємодії структури суспільства та політичних інститутів, соціального середовища та центрів прийняття рішень. З іншого боку, ця концепція об'єднала в єдину модель державні (виконавчі, законодавчі і судові) та недержавні інститути (партії, громадські організації, засоби масової комунікації тощо), тобто макро- і мікροструктури політичного світу. Саме тому дослідження криз має спиратися на політико-системну теорію. Системний аналіз кризи у політичній системі передбачає вивчення проблеми в різних її аспектах; він виявляє компоненти чи елементи системи, її підсистеми, їх функціональне призначення.

Американський політолог Д. Істон одним з перших застосував системний підхід до аналізу політики. У своїх працях він взяв за зразок біологічні системи, які, взаємодіючи між собою та з довкіллям, зберігаються як стабільні системи. Система зазнає впливу середовища й сама активно впливає на нього для самозбереження і розвитку. Політична система, на думку дослідника, подібна до біологічних систем й існує в навколишньому середовищі, яке складають інші суспільні системи – економічна, соціальна, духовно-екологічна, правова тощо. Водночас політична система якісно відрізняється від інших суспільних систем наявністю певних кордонів між нею та її оточенням. Основною одиницею аналізу політичної системи у зв'язку з цим вчений визначив взаємодію (interaction). Відтак, завдання політичної науки, за Д. Істоном, полягає у вивченні обмінів між системою та її оточенням, стабілізуючих і дестабілізуючих чинників самого існування та функціонування політичної системи. Відповідно до цієї моделі механізм функціонування політичної системи включає

чотири фази. По-перше, це «вхід», вплив зовнішнього середовища (соціального, природного) на політичну систему у формі вимог і підтримки. Наприклад, це може бути вимога громадян щодо розширення можливостей політичної участі або зміни політичного курсу, соціальної політики тощо. По-друге, «конверсія» соціальних вимог на загальнообов'язкові рішення, що є певною реакцією уряду. По-третє, це «вихід», прийняття рішень та їхня реалізація у формі практичних акцій. І нарешті, по-четверте, вплив результатів діяльності уряду на зовнішнє середовище через «зашморг зворотного зв'язку». Політична система є «відкритою системою», що одержує постійні імпульси від навколишнього середовища. Її основною метою є збереження стабільності системи за допомогою адаптації і пристосування до середовища [4, р.32-33].

Концепцію Д. Істона розвинув Г. Алмонд, виокремивши три рівні, пов'язуючи групи функцій макросистеми з діяльністю окремих інститутів і груп, включених у системну організацію як її елементи. Першим є рівень процесу, пов'язаний із «входом», тобто із впливом середовища на політичну систему. Це проявляється у здійсненні політичними інститутами певних функцій: 1) артикуляції інтересів (групові об'єднання); 2) агрегування інтересів (партії); 3) вироблення політичного курсу (парламент); 4) здійснення політики (виконавча влада); 5) арбітражу (суди).

Взаємодія соціального середовища з інституційною системою, таким чином, становить динаміку політичного процесу. На тому ж рівні в концепції Г.Алмонда відбувається «конверсія» інтересів індивідів і груп у відповідні рішення та дії державних органів. Викладена класична концепція дає змогу ідентифікувати кола політичних інститутів які можуть стикатися з кризами: в рамках нашого дослідження це парламент, система виконавчої влади і органи влади на місцях.

На другому, системному рівні відбувається адаптація суспільства до політичної системи, від якої залежать перспективи її стабільного відтворення або навпаки, дестабілізації. По-перше, це функція соціалізації індивідів до політичних стандартів і цінностей, пов'язана із соціальними інститутами церкви, родини й освіти. По-друге, це функція рекрутування прихильників або супротивників системи, активних і пасивних громадян. По-третє, це функція політичної комунікації, що забезпечується завдяки інформаційній, пропагандистській роботі ЗМІ та інших організацій. Політичні кризи на рівні функцій виходять за рамки окремого інституту і набувають системного виміру.

На рівні управління вирішуються завдання, пов'язані з управлінням колективними ресурсами суспільства. По-перше, це концентрація ресурсів, як це відбувається, наприклад, із збором податків; по-друге, це структурне регулювання (перекидання ресурсів з одних соціальних сфер і галузей економіки в інші), і нарешті, по-третє, це розподіл ресурсів (виплата соціальної допомоги та пенсій, організація економічних заходів тощо). Далі, так само як і в моделі Д. Істона, діє принцип зворотної петлі, оскільки регулювання суспільних ресурсів повинне певним чином змінити соціальне середовище, що в підсумку підсилить або послабить підтримку політичної системи. Таким чином, концепція Г. Алмонда допомагає розкрити функції політичної системи, які найчастіше стикаються з кризами, виокремивши три основних типи: легітимізаційні, ціннісні та комунікативні кризи [5, р.394-395].

Таким чином, політичну систему можна визначити як цілісну та впорядковану сукупність політичних інститутів, політичних зв'язків, процесів і принципів політичної організації суспільства, підпорядкованих певним політичним, соціальним, юридичним, ідеологічним, культурним нормам, історичним традиціям народу. Структуру політичної системи можна виразити у вигляді таких підсистем: 1) інституційна підсистема, що складається з різних державних і суспільно-політичних інститутів і неполітичних організацій; 2) комунікативна підсистема, що являє собою сукупність відносин і принципів взаємодії, що складаються як у середині політичної системи, так і між її підсистемами; 3) нормативна підсистема,

що виступає як сукупність різних політико-правових норм та інших засобів регулювання взаємозв'язків між суб'єктами політичної системи (конституція, закони, нормативні акти, етнічні традиції і звичаї, мораль тощо); 4) культурно-ідеологічна підсистема, що включає в себе сукупність політичних поглядів, теорій і концепцій, політичну і правову культуру; 5) функціональна підсистема, що поєднує способи реалізації влади, які визначають характер взаємовідносин влади і громадянського суспільства, способи підтримки його єдності і цілісності.

У своїй динаміці політична система проходить етапи конституювання, функціонування, розвитку і розпаду. Конституювання здійснюється не тільки одноразово (шляхом перемоги на виборах, проведення референдуму, заснування нових органів публічної влади), а й постійно: визнання громадянами політичної системи (відкрите або приховане, добровільне або вимушене). Стадія конституювання слугує передумовою для подальших етапів політичного процесу. На стадії функціонування політичні інститути і функції оновлюються і відтворюються. Тут важливу роль відіграє наступність цінностей, нормативно-правових приписів, політичних традицій тощо. Складовими розвитку політичної системи є: 1) забезпечення стабільності суспільства; 2) пристосування до умов, що змінюються; 3) перехід від примітивних систем до більш універсальних. Існування політичної системи припиняється, коли внаслідок кризи руйнується механізм її функціонування і відтворення. У такому випадку система переходить до стадії розпаду і конституювання нової системи.

Політична система зазнає впливу численних факторів, що зумовлюють її розвиток. Їх можна умовно поділити на внутрішні і зовнішні. Внутрішні фактори пов'язані із зміною рівня узгодженості роботи політичних інститутів, зростанням чи зниженням ефективності функціонування окремих підсистем, зміною характеру взаємодії політичної системи із середовищем тощо. До зовнішніх можна віднести соціальні фактори (діяльність громадських організацій, релігійних громад, роботу агентів соціалізації, зокрема, системи освіти), демографічні (зміна гендерного, вікового, етнічного складу населення), економічні (зростання чи зниження ВВП на душу населення, динаміка ІРПП, рівень зайнятості та безробіття, зміни структури господарства країни чи регіону). Нарешті, до зовнішніх чинників розвитку політичної системи може бути діяльність іноземних держав (співробітництво, конфронтація, шпигунство, військове вторгнення). Потужним чинником розвитку політичної системи є також глобальні процеси: глобалізація управління, формування системи мондіалізму, формування глобальних мереж тощо. На нашу думку, є неможливим створити вичерпний перелік чинників розвитку політичної системи, втім, варто зазначити, що криза у політичній системі, виникаючи під дією низки факторів, перетворюється на самостійний чинник розвитку системи.

Отже, системний підхід при дослідженні політичних криз застосовується на макро- та мікрорівні. З точки зору мікрорівня кожен політичний інститут являє собою самостійну, цілісну, відкриту, динамічну систему, що відповідає всім ознакам складних систем. Так, парламент, виконавча влада чи місцеве самоврядування мають складну структуру, виконують численні функції та постійно взаємодіють із зовнішнім середовищем. За такої інтерпретації функціонування кожного інституту є подібним до функціонування політичної системи (моделі «чорного ящика» Д. Істона). Наприклад, парламент, отримуючи із зовнішнього середовища ресурси і запити, за допомогою законодавчого процесу генерує нормативно-правову базу, яка у подальшому імплементується; зворотній зв'язок у даному випадку реалізується шляхом виборів. Макрорівень системного підходу використовується при дослідженні кризових явищ, що виходять за рамки конкретного інституту. Легітимізаційні, комунікативні процеси, а також процес індоктринації політичних цінностей пронизують усю систему, забезпечуючи її стале функціонування та розвиток. Відтак, їх порушення призводить до кризи системного масштабу.

Евристичний потенціал системного підходу доповнюється використанням структурно-функціонального методу. Структурно-функціональний метод є однією з найважливіших форм застосування системного підходу в дослідженні політичних явищ і процесів. Суть його полягає у розділенні складного об'єкта на складові частини, у вивченні зв'язків між ними та у визначенні притаманних їм специфічних функцій. Структурно-функціональний метод у даному дослідженні дозволив виокремити складові політичної сфери та дослідити їх функціонування в умовах кризи. На основі структуризації функцій політичної системи було виокремлено три основні типи політичних криз системного масштабу: легітимаційні, ціннісні та комунікаційні.

Аналізуючи політичні кризи, варто звернутися й до синергетичного підходу, який було запроваджено у суспільні науки завдяки бельгійським ученим І. Пригожину та І. Стенгерс. Відмінність синергетичного підходу від традиційних світоглядних парадигм полягає передусім у тому, що синергетика дає досліднику можливість за допомогою свого категоріального апарату виробити механізми для системного впливу на політичну систему і підвищити точність прогнозу розвитку системи, її поведінки у певному часовому проміжку [6, с.266]. Синергетика виходить з того, що в реальному світі лінійний характер процесів і стан рівноваги домінують не завжди. Слід враховувати складність і непередбачуваність розвитку інститутів та систем. Політичну кризу синергетика тлумачить як точку біфуркації, тобто момент якісної зміни стану системи, що відбувається при зміні зовнішніх та внутрішніх параметрів та обумовлена її власним нелінійним законом розвитку.

Проблематика політичної кризи може бути описана за допомогою аттракторів – специфічних структур, які породжуються у процесі розвитку нелінійної системи. Атрактор - це динамічна система, область, до якої притягуються всі можливі відхилення траєкторії системи на стабільній ділянці її руху. Мовою аттракторів у суспільних науках можна описати явища прогнозованості та принципової непрогнозованості, систематизувати відомості про розвиток нелінійної системи, у тому числі політичної. Прикладами аттракторів можуть бути харизми політичних лідерів, які є тими неочікуваними компонентами системи, що збирають навколо себе важливі її елементи, втягують їх до руху, боротьби за владу, надають системі певні імпульси нестабільності і нерівноважності [7, с.501]. Слід зазначити, що у синергетиці криза розглядається як закономірний феномен, який виявляє дефекти системи чи інституту і дає поштовх до розвитку.

Метод ретроспективного аналізу здавна використовується в політології та інших суспільних науках і допомагає вивченню політичних явищ у їх послідовному часовому розвитку, виявленні зв'язків минулого, теперішнього й майбутнього. Його застосування дозволило адаптувати до завдань політологічного дослідження наявні історичні дані щодо трансформацій політичних систем та встановити ключові розбіжності між особливостями перебігу кризових явищ на етапах конституювання, функціонування та розвитку різних політичних систем.

Що ж стосується власне політологічних методів, то слід передусім назвати метод аналізу документів, завдяки якому проводилася обробка першоджерел, у тому числі нормативно-правових актів, промов та інтерв'ю політичних діячів, у яких міститься актуальна інформація, необхідна для дослідження політичних криз. Так, було проаналізовано, зокрема, конституції низки держав, у тому числі й України, а також заяви представників влади. Крім того, було піддано обробці статистичні дані, що фіксують кількісні показники, наприклад, рівень довіри громадян до політичних інститутів або ступінь доступу населення до послуг «електронної демократії».

Варто також підкреслити значення інституційного підходу. Дослідження політичних інститутів та закономірностей їх розвитку уможливує всебічне дослідження інституційних криз. В рамках нашого дослідження ми обмежилися дослідженням кризових процесів всередині органів державної влади та місцевого

самоврядування, оскільки неурядові інститути (політичні партії, громадські організації, фінансово-промислові групи тощо), на нашу думку, мають бути предметом окремих досліджень.

Важливим інструментом набуття нових знань щодо предмета дослідження став компаративний метод. Він сприяв виявленню актуального змісту близьких теоретичних понять шляхом їх співставлення (наприклад, кризи та конфлікту, лояльної та антисистемної опозиції, легальності та легітимності тощо). За допомогою даного методу проводиться аналіз емпіричних даних, що стосуються кризових процесів у різних країнах. Також шляхом порівняння формулюються основні відмінності у перебігу криз в умовах конституювання та функціонування і розвитку політичної системи. Компаративістика у дослідженні політичних криз застосовується, зокрема, для порівняння різних підходів до бачення ролі кризи у розвитку системи.

Враховуючи потужний евристичний потенціал компаративістики, слід підкреслити, що вона дозволяє зрозуміти те чи інше явище, спочатку вивчивши його як окремий випадок (case study), а потім пов'язати з певною загальною тенденцією. Метод case study уможливує накопичення емпіричного матеріалу з метою його подальшого аналізу, обробки і узагальнення; за його допомогою було розглянуто численні приклади виникнення, розвитку і вирішення політичних криз у різних політичних системах.

Комплексне застосування вищенаведених підходів та методів вирішальним чином вплинуло на розкриття у якомога повній мірі сутності та специфіки впливу політичних криз на інститути та системи, а також сприяло формуванню достатньо обґрунтованих висновків та наукових положень. Однак головною методологічною умовою вивчення кризових явищ є наукова об'єктивність та нейтралітет, тобто дистанціювання від політичних й ідеологічних уподобань, що дозволяє отримувати максимально достовірні знання.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Кіслов Д. Системність криз та кризи управлінських систем / Д. Кіслов // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2013. – № 2. – С. 23-29.

2. Ващенко К. Основні форми і принципи дослідження політичного аналізу й прогнозу / К. Ващенко // Політичний менеджмент. – 2007. – № 1. – С. 165-172.

3. Горбатенко В. П. Політичне прогнозування : теорія, методологія, практика / В. П. Горбатенко. – К. : Генеза, 2006. – 400 с.

4. Easton D. A Systems Analysis of Political Life / D. Easton. – New York : John Wiley and Sons, Inc., 1965. – 507 p.

5. Almond G. A. Comparative Political Systems / G. A. Almond // The Journal of Politics. – 1956. – Vol. 13, No. 3. – pp. 391-409.

6. Пригожин И. Порядок из хаоса : Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс / пер. с англ. ; общ. ред. В. И. Аршинова, Ю.Л. Климонтовича, Ю. В. Сачкова. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.

7. Ставченко С. В. Проблеми застосування синергетичного підходу при дослідженні політичної кризи / С. В. Ставченко // Гілея. – 2010. – Вип. 38. – С. 498-505.

REFERENCES:

1. Kislov, D. (2013) 'Systemnist' kryz ta kryzy upravlins'kykh system' [Systemness of crisis and crisis managerial systems] In *Visnyk Natsional'noyi akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezidentovi Ukrainy* [Bulletin of the National Academy of State Administration under the President of Ukraine], № 2, pp. 23-29.

2. Vashchenko, K. (2007) 'Osnovni formy i pryntsyepy doslidzhennya politychnoho analizu y prohnozu' [The basic forms and the principles research political analysis and forecasting] In *Politychnyy menedzhment* [Political management], № 1, pp. 165-172.

3. Horbatenko, V. P. (2006) '*Politychne prohnozuvannya: teoriya, metodolohiya, praktyka*' [Political Forecasting: Theory, methodology, practice], Geneza, Kyiv.

4. Easton, D. (1965) *A Systems Analysis of Political Life*, John Wiley and Sons, Inc., New York.

5. Almond, G. A. (1956) 'Comparative Political Systems' In *The Journal of Politics*, Vol. 13, № 3, pp. 391-409.

6. Prigozhin, I. (1986) *Poryadok iz khaosa : Novyy dialog cheloveka s prirodoy [Order out of chaos : the new dialogue of man with nature]*, Progress, Moscow.

7. Stavchenko, S. V. (2010) 'Problemy zastosuvannya synerhetychnoho pidkhodu pry doslidzhenni politychnoi kryzy' [Problems of application of synergetic approach at research of political crisis] In *Gileya*, Выр. 38, pp. 498-505.

Ключник Р. М., кандидат политических наук, преподаватель кафедры политологии, социологии и гуманитарных наук Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля (Днепропетровск, Украина), E-mail: ruslan-dne@yandex.ru

Кризис в политической системе: проблемы методологии исследования.

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы методологии исследования кризисов в политической системе в контексте новейших тенденций развития социально-гуманитарного знания. Рассмотрены общелогические, общенаучные и специальные методы, используемые политологами для исследования данных явлений. Доказано, что системный подход существенно расширил горизонт политической теории, поскольку вывел на первый план проблемы взаимодействия структуры общества и политических институтов, социальной среды и центров принятия решений. Показан эвристический потенциал синергетической методологии при исследовании политических кризисов.

Ключевые слова: кризис в политической системе, методология политологических исследований, политическая система, системный подход, синергетика, политическая компаративистика.

Kliuchnyk R. M., PhD in political science, lecturer of the Department of political science, sociology and humanities, Dnipropetrovsk Alfred Nobel University (Dnipropetrovsk, Ukraine), E-mail: ruslan-dne@yandex.ru

Crisis in political system: problems of methodology of research.

Abstract. The main problems of crisis research methodology are considered. Logical, general scientific and special methods used by political scientists are considered.

In modern political science different methods are used. Gabriel Almond and David Easton used system approach. Easton's principal research interest was in elaborating a systems analytical approach as a central means of understanding how political systems operate.

Structural functionalism is a framework for building theory that sees society as a complex system whose parts work together to promote solidarity and stability. This approach looks at society through a macro-level orientation, which is a broad focus on the social structures that shape society as a whole, and believes that society has evolved like organisms. This approach looks at both social structure and social functions. Functionalism addresses society as a whole in terms of the function of its constituent elements; namely norms, customs, traditions and political institutions. A common analogy, popularized by Herbert Spencer, presents these parts of society as organs that work toward the proper functioning of the whole body. In the most basic terms, it simply emphasizes the effort to impute, as rigorously as possible, to each feature, custom, or practice, its effect on the functioning of a supposedly stable, cohesive system. For Talcott Parsons, structural-functionalism came to describe a particular stage in the methodological development of social science, rather than a specific school of thought. The structural functionalism approach can be considered as macrosociological analysis, with a broad focus on social structures that shape society as a whole.

Ilya Prigogine developed a synergetic one for political crises research. Synergetics is an interdisciplinary science explaining the formation and self-organization of patterns and structures in open systems. In the last few decades political crises have been studied not only in Western countries, but also in post-Socialist ones. The Polish scientist Piotr Sztompka explains the factors and consequences of crises and revolutions.

Key words: crisis in political system, methodology of political research, political system, system approach, synergetics, comparative political studies.